

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Bergroth, Mari

Title: Kaksikielisten lasten kielipoliittinen toimijuus päiväkodissa ja kotona

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Bergroth, M. (2016). Kaksikielisten lasten kielipoliittinen toimijuus päiväkodissa ja kotona. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12.10.2016(Lokakuu).
<http://www.kieliverkosto.fi/article/kaksikielisten-lasten-kielipoliittinen-toimijuus-paivakodissa-ja-kotona/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Kaksikielisten lasten kielipoliittinen toimijuus päiväkodissa ja kotona

Mari Bergroth

Kielipolitiikasta puhuttaessa unohtuu helposti lasten toimijuuden tarkastelu osana yhteisen kielipolitiikan luomista. Esittelen tässä artikkelissa 3–5-vuotiaiden lasten toimijuutta ja lasten toimintaympäristöjä. Artikkelini pohjautuu hankkeeseen, johon osallistuu yhdeksän kaksikielistä perhettä (suomi-ruotsi) ja kolme ruotsinkielistä päiväkotia. Tutkimuksessa keskitytään erityisesti lasten toimijuuteen kaksikielisessä kodissa ja ruotsinkielisessä päiväkodissa. Tarkastelen alla millä tavoin lapset muokkaavat ympäristönsä kielipolitiikkaa omilla valinnoillaan ja teoillaan.

Pienten lasten toimijuus

Lasten toimijuuden määrittäminen ei ole helppoa. Perinteisesti nähdään, että toimijuus muodostuu ympäröivän yhteiskunnan ja yksilön vuorovaikutuksessa (katso esimerkiksi Ahearn 2001). Toimijuuteen liittyy niin kyky toimia kuin osallisuus tiettyyn yhteisöön ja sen kulttuuriin. Yhteisön jäseniä yhdistävät yhteiset normit ja säännönmukaisuudet. Uudet jäsenet oppivat säännönmukaisuuksiin osallistumalla toimintaan. Sosiaalistuminen yhteisöön ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti; uusi jäsen on aina samalla haaste vanhoille tutuille säännöille ja totutuille toimintaperiaatteille. Lapsi voi sopeutua tarjottuihin säännönmukaisuuksiin, mutta hän voi myös vastustaa ja kyseenalaistaa käytössä olevia toimintatapoja. Toimijuuden käsitteeseen sisältyy tahdonalainen ja ainakin jossakin määrin tiedostettu toiminta. Merkittävä osa toimijuutta käsittelevästä kirjallisuudesta keskittyy juuri näiden osa-

alueiden määrittelyyn. Tämän näkemyksen mukaan toimijuus sisältää refleктоivaa ja järkipäristä toiminnan pohdintaa, ja toimijuus on aina tietoisia tai tiedostamattomia valintoja vallitsevien normien puolesta tai niitä vastaan. Tämä luonnollisesti vaatii, että yksilö on jossakin määrin tietoinen yhteisönsä säännöistä ja säännönmukaisuuksista.

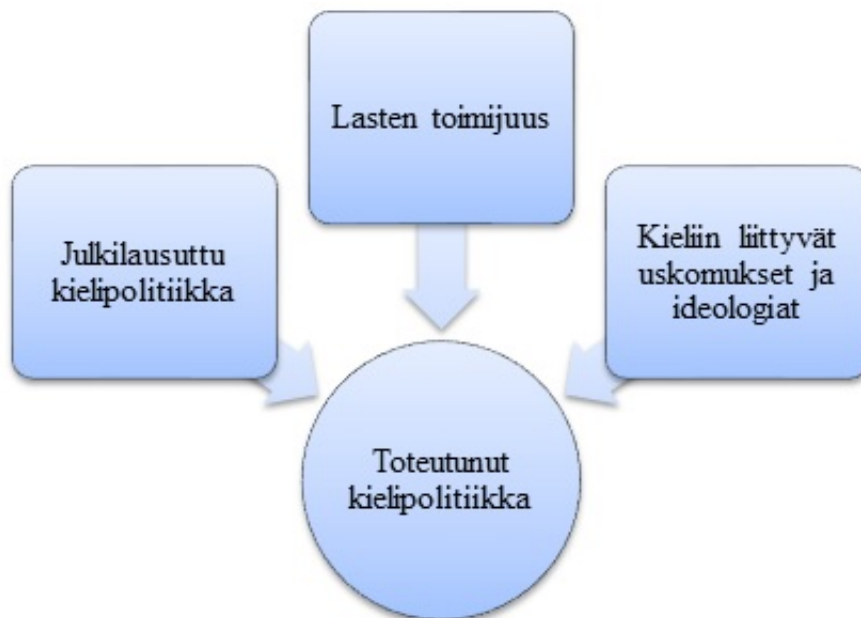
Oman toiminnan monitorointi ja tietoiset valinnat ovat kuitenkin ongelmallisia, kun tarkastelun kohteena on päiväkotikäisten lasten toimijuus. 3–5-vuotiaiden kognitiivinen kehitys on nopeaa, mutta erilaisten vuorovaikutusta ohjaavien sääntöjen ymmärtäminen on vasta aluillaan. Voidaankin kysyä pohjautuuko lasten toimijuus todella tietoiseen pohdintaan eri valintojen merkityksestä itselle ja muille. Lapsella on toki kyky ja tahto toimia, vaikka lapsi ei vielä hallitse kaikkia vuorovaikutuksen sääntöjä. Kolmevuotias osaa havainnoida ympäristöään, ymmärtää eri ihmisten näkökulmaa ja esimerkiksi yhdistää ihmisen tai tilanteen tiettyyn kieleen ja mukauttaa omaa toimintaansa. Lapsi ei välttämättä osaa reflektoida toimijuuttaan tutkijan toivomalla tavalla ja lasten haastatteleminen on vaativaa (Almér 2015). Lähestyn siksi tässä artikkelissa toimijuutta havaittavissa olevan toiminnan kautta: Lapsen toimijuus näkyy lapsen toiminnassa niin kotona kuin päiväkodissa.

Toimintaympäristö kehysten luojana

Toimijuuden ymmärtämiseen ei riitä pelkkä lapsen toiminnan tarkkailu. Lapsi ei elä tyhjiössä ja toimijuus muotoutuu vuorovaikutuksessa lasta ympäröivän yhteisön kanssa. Lapsiperheen ja pienen lapsen elämään vaikuttavat erilaiset yhteiskunnan makrotason taloudelliset, aineelliset ja poliittiset rakenteet. Yhteiskunnan rakenteet näkyvät myös mikrotasolla päiväkotien kaltaisissa instituutioissa: Suomessa on tarjolla ruotsinkielinen ja suomenkielinen varhaiskasvatus, ja molemmissa näistä erilaisia monikielisiä pedagogisia ratkaisuja, esimerkiksi kotimaisten kielten kielikylpy tai vieraskielinen toiminta. Päiväkotien fyysinen ympäristö esineineen ja tavaroineen, seinineen ja tiloineen vaikuttavat niihin toimintoihin, joissa lapsi on osallisena. Samoin päiväkodin ja kodin rutiininomaiset vuorovaikutustilanteet näyttäytyvät tärkeinä rakenteina lapsen arkipäivässä ja muokkaavat osaltaan lasten toimijuuden reunaehdoja. Näin esimerkiksi kaksikieliset lapset oppivat jo nuorina, että Suomessa ruotsinkieliset vuorovaikutustilanteet ovat useasti todellisuudessa kaksikielisiä. Tämä paljastuu lapsille kun vanhemmat tuovat lapset ruotsinkieliseen päivähoitoon ja suomenkielisille vanhemmille puhutaan muutta mutkitta suomea (Bergroth & Palviainen 2016a). Kaksikieliset lapset, joilla on vahva suomi, saattavat siis itsekin automaattisesti käyttää suomea ruotsinkielisissä tilanteissa ja tulla ymmärretyiksi, kun taas ruotsin käyttö suomenkielisissä tilanteissa ei välttämättä ole yhtä palkitsevaa (Paradis ja Nicoladis

[2007] kirjoittavat vastaavista kanadalaisista tutkimustuloksista).

Kaksikielisen lapsen suomenkielinen puhe ruotsinkielisissä vuorovaikutustilanteissa ei siis välttämättä ole tietoista ruotsin kielen kyseenalaistamista, vaan lapsille aivan normaalina näyttäytyvää kaksikielistä arkea. Lasten toimijuutta tarkastellessa on siis tärkeää tutkia yksilön lisäksi niitä käytänteitä, jotka vallitsevat lapsen ympäristössä, jotta toimijuuden reunaehdot voidaan ymmärtää. Hankkeessamme olemme keskittyneet sekä julkilausuttujen kielipoliitikoiden että toteutuneiden kielipoliitikkojen tarkasteluun lasten kotona ja päiväkodissa. Julkilausutut kielipoliitikat kirjataan asiakirjoihin ja ne perustuvat ajankohtaiseen lainsäädäntöön, kun taas toteutuneeseen kielipoliitiikkaan vaikuttavat myös kasvattajien uskomukset ja ideologiat sekä lasten toimijuus (Spolsky 2004, Bonacina-Pugh 2012).

Ruotsinkielisten päiväkotien julkilausuttu kielipoliitiikka on melko yksikielinen: lapsille tulee tarjota ruotsinkielistä päivähoitoa. Ruotsinkielisissä päiväkodeissa on paljon lapsia, joiden kotikieli on sekä ruotsi että suomi. Tämän vuoksi toteutuneen kielipoliitiikan lähempi tarkastelu vaatii rinnalleen myös muita varhaiskasvatusta ohjaavia asiakirjoja, jotta erilaiset kieliin liittyvät, joskus keskenään ristiriitaiset, ideologiat paljastuvat. Esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelman arvoissa painotetaan lapsen oikeutta oman yksilöllisen persoonan kehittämiseen, johon kaksikielisillä luonnollisesti sisältyy kaksikielisyys. Lasten toimijuutta tarkasteltaessa onkin syytä pohtia mihin normiin ja kielipoliitiikkaan toimijuutta peilataan. Lasten toimijuutta ohjaa, ja lapsi ohjaa itse toiminnallaan, nimenomaan toteutunutta kielipoliitiikkaa.

Lapset päiväkodin kielipolitiikan toimijoina

Kaksi tutkimushankkeeseen osallistuvista päiväkodeista sijaitsee kaksikielisellä paikkakunnalla ja yksi suomenkielisellä paikkakunnalla. Jokaisessa päiväkodissa seurataan lähemmin kolmea fokuslasta. Heidän vanhemmista toinen puhuu kotona pääosin suomea ja toinen pääosin ruotsia. Ellan, Esterin ja Evan kotikaupungissa on 23 % ruotsinkielisiä, Annan, Amandan ja Alisan kotikaupungissa 6 % ja Tobiaksen, Tindran ja Toven kaupungissa alle prosentti.

Päiväkotihavaintojen pohjalta olemme tunnistaneet jokaisen fokuslapsen ainutlaatuisen kaksikielisen profiilin (Bergroth & Palvianen 2016b). Eva, Alisa ja Ester toimivat melko tasaisesti molemmilla kielillään: Eva tarkkailee huolellisesti vuorovaikutuskumppanin kielivalintoja ja mukauttaa oman kielensä siihen. Ruotsi on hänelle päiväkodin lingua franca ja se kieli, jota käytetään jos puhekumppaneina on samanaikaisesti sekä suomen että ruotsin käyttöä suosivia lapsia. Eva mukautuu pitkälti yksikielisten vuorovaikutuskumppaneiden tarpeisiin. Ester puolestaan valitsee kielen, joka sopii hänen omaan mielialaansa ja kyseessä olevaan toimintaan. Toki hänkin mukaillee puhekumppaniaan, mutta ei anna kumppanin kielivalinnan sitoa omaa kielivalintaansa. Yksikielisten on mukauduttava kaksikielisen Esterin kielivalintaan.

Ella, Amanda ja Anna ovat omaksuneet itselleen ruotsinkielisen toimijuuden: he puhuvat ruotsia kasvattajien ja toisten lasten kanssa. Ellan toimijuus ohjaa myös hänen kanssaan vuorovaikutuksessa olevat lapset käyttämään ruotsia. Muut kaksikieliset lapset vaihtavat pyytämättä ruotsin kieleen kommunikoidessaan Ellan kanssa, vaikka Ella osaa suomea eikä hän reagoi negatiivisesti suomen kielen käyttöön. Amanda ja Anna eivät vaikuta muiden kielivalintoihin ja saattavat myös omissa puheenvuoroissaan käyttää muutaman sanan suomea, ainakin yksinkertaisissa konteksteissa. Tyypillistä heille kuitenkin on, että he osallistuvat vuorovaikutukseen ruotsiksi, muiden lasten kielivalinnoista riippumatta.

Suomenkielisessä kaupungissa asuvat Tobias, Tove ja Tindra puhuvat päiväkodissa pääosin suomea niin keskenään kuin muiden lasten kanssa. Julkilausutun ja toteutuneen kielipolitiikan välille muodostuu siis mielenkiintoinen ristiriita. Lasten toimijuus muuttaa toteutuneen kielipolitiikan lasten puheen näkökulmasta melko suomenkieliseksi. Lapsen toimijuuden kohteena olevan kielipolitiikan tunnistaminen on kuitenkin vaikeaa. Tobias, Tove ja Tindra eivät sanoin ilmaise vastustavansa ruotsin kielen käyttöä, eli lasten toimijuus ei luultavasti ole julkilausutun kielipolitiikan vastustamista. Kasvattajat kannustavat lapsia ruotsin kielen käyttöön, mutta lapset eivät

välttämättä tarvitse ruotsia, sillä lasten yhteinen kieli on suomi. Päiväkodissa ei ole Ellan, Amandan ja Annan kaltaisia lapsia, jotka valitsevat ruotsin kielen ensisijaiseksi kommunikointikieleksi. Päiväkodissa ei myöskään ole Evan, Esterin ja Alisan kaltaisia lapsia, jotka puhuisivat molempia kieliä suurin piirtein yhtä paljon. Jos lapsi siis haluaisi käyttää enemmän ruotsia tässä ympäristössä, vaatisi se vallitsevan vuorovaikutustavan aktiivista haastamista. Ruotsin kielen käyttö vaatisi siis lasten toimijuudelta aktiivista ja tietoista kielivalintaa.

Yllä esitettyjen tulosten perusteella voidaankin todeta, että mitä luonnollisempaa päiväkodissa on liikkua kahden kielen välillä, sitä suuremmat mahdollisuudet lapsella on valita itselleen mieluisin kieli tai kielet ilman, että toimijuus vaatii tietoisia valintoja. Ruotsinkielisessä päivähoitossa olevien kaksikielisten lasten näkökulmasta onkin yhtä rajoittavaa suosiiko toteutunut kielipolitiikka ainoastaan suomea tai ruotsia, jos se suosii vain yhtä kieltä. Kaksikielisyyden tunnistava ja tunnustava pedagogiikka ja molempien kielten arvostus antaa kaksikielisille lapsille parhaat kehykset oman yksilöllisen kaksikielisen persoonan kehittämiseen.

Lapset kodin kielipolitiikan toimijoina

Toinen lapsen keskeinen kielipoliittinen ympäristö on perhe. Myös perheessä on usein ns. julkilausuttu kielipolitiikka, esimerkiksi niin, että vanhemmat kertovat puhuvansa lapselle kukin omaa kieltään, mutta yhdessä puhutaan joko suomea tai ruotsia. Perheen toteutunut kielipolitiikka saattaa kuitenkin olla jotain muuta tai se saattaa vaihdella dynaamisesti tilanteesta toiseen. Perinteisesti vanhempia on ohjeistettu puhumaan lapsille omaa kieltään, jotta lapsi saisi vahvan pohjan molemmille kielilleen. Ellan kotona seurataan tätä periaatetta tarkasti. Vanhemmat puhuvat myös toisilleen vain omaa kieltään. Isä saattaa sekoittaa puheensa sekaan muutaman sanan ruotsia, mutta tätä tapaa Ellan äiti kertoo paheksuvansa. Ei ehkä ole yllättävää, että myös Ella puhuu kaikissa tilanteissa ruotsia, sillä hän on tottunut siihen, ettei puhekuppanien tarvitse käyttää samaa kieltä ja kotona omaksutun toimijuuden myös päiväkotiin. Ella itse reflektoi kielitaitoaan jutellessaan tutkijan kanssa, ja kertoo, ettei mielestään ole kovin hyvä puhumaan suomea. Kun lapset päiväkodissa leikkisästi kinastelevat värien suomenkielisistä nimistä, Ella viittaa isänsä kieliaktoriteettiin *min pappa har sagt att det heter musta* oman kaksikielisyytensä sijaan. Ellan vanhemmat kertovat nauraen, kuinka Ella määrätietoisesti puhuu myös suomenkielisille isovanhemmilleen ruotsia, eli Ellan toimijuus on vahvasti suuntautunut ruotsin kieleen.

Tutkimushankkeeseen osallistuminen saa vanhemmat havahtumaan perheen

todelliseen kielenkäyttöön. Annan suomea puhuva isä kommentoi kotikuvauksissa yllättyneenä Annalle, että *sähän puhut vaan ruotsia mulle*, eli Annan toimijuus ei vastaakaan sitä mielikuvaa mitä isällä oli aikaisemmin ollut. Esterin perheessä lasten lisääntynyt ruotsinkielen käyttö aiheuttaa turhautumista, koska suomenkielinen äiti ei aina ymmärrä kaikkea mitä lapset haluavat kertoa. Esterin vanhemmat kertovat ruotsinkielen lisääntyneen varsinkin isoveljen aloitettua ruotsinkielisen koulun ja Esterin aloitettua päiväkodin, eli lapset muuttavat toimijuudellaan perheen kielipoliittista tasapainoa aiempaa ruotsinkielisemmäksi. Suomenkielisellä alueella asuvan Tobiaksen äiti reflektoi puolestaan nelilapsisen perheen kielipolitiikan muutoksia. Esikoinen oli aikoinaan tarkka kielivalinnastaan, mutta suomenkielisten kavereiden lisääntyessä perheessä kuullaan aina vain enemmän suomea. Tämä on johtanut siihen, että Tobias kuulee ja puhuu sekä kotonaan, päiväkodissa ja ympäröivässä ympäristössä pääosin suomea. Isosisko huikkaa Tobiakselle päiväkodissa, ettei tämä saa leikkiä tiettyä leikkiä *koska et sä osaa ruotsia*. Äiti toteaa, että on puhunut kaikille lapsilleen samalla tavoin vain ruotsia, mutta hänen äänensä on vain yksi monijäsenisen perheen äänistä. Näin Tobiaksen toimijuuteen päiväkodissa vaikuttaa myös kotona tapahtuneet muutokset sisarusten välisissä kielivalinnoissa.

Lasten toimijuuden tarkastelu osoittaa, että vanhemmille suunnatut yksinkertaiset ohjeet oman kielen puhumisesta ovat edelleen tärkeitä, jotta lapsilla on mahdollisuus kuulla molempia kieliään. Vanhempien roolia ei kuitenkaan tulisi liioitella, vaan tutkimuksessa ja siitä johdetuissa suosituksissa tulisi huomioida entistä paremmin niin lapsen oma toimijuus kuin lasten toimintaympäristöt niin kotona, päiväkodissa kuin ympäröivässä yhteiskunnassa. Lapsi muokkaa toimijuudellaan päiväkodin kielipoliittikkaa tuomalla mukanaan kotona omaksuttuja kielipoliittisia käytänteitä. Samalla päiväkodin kielikäytänteet tulevat lapsen mukana kotiin ja saattavat haastaa kodin toteutettua kielipoliittikkaa. Lapsen toimijuus on siis sekä kodin että päiväkodin kielipoliittisessa polttopisteessä.

Kirjoittaja toimii tutkijatohtorina Kaksikielisiin lapsiin liittyviä kielellisiä käsityksiä ja käytäntöjä. Ruotsi/suomi kaksikieliset lapset ruotsinkielisissä päiväkodeissa Suomessa -hankkeessa Jyväskylän yliopistossa (Suomen Akatemia 2013–2017).

Lähteet

Almér, Elin 2015. Where communication flows, languages swim freely: developing

fieldwork methods for investigating preschool children's language beliefs. Teoksessa: T. Jakonen, J. Jalkanen, T. Paakkinen, & M. Suni (Toim.), Kielen oppimisen virtauksia. Flows of language learning. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja, 73. Jyväskylä, Finland: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys, 159–171.

Ahearn, Laura. 2001. Language and agency. *Annual Review of Anthropology*, 30, 109–137.

Bergroth, Mari & Åsa Palviainen. 2016a. The early childhood education and care partnership for bilingualism in minority language schooling: collaboration between bilingual families and pedagogical practitioners. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 19(6), 649–667. DOI: 10.1080/13670050.2016.1184614

Bergroth, Mari & Åsa Palviainen. 2016b. [Språkpolicy vid svenskspråkiga daghem i Finland: Tvåspråkiga barns handlingar och agens](#). *Folkmålsstudier*, 54, 1–27.

Bergroth, Mari. 2015. Kaksisuuntaista kieleen sosiaalistumista kaksikielisissä perheissä. Teoksessa: T. Jakonen, J. Jalkanen, T. Paakkinen, & M. Suni (Toim.), Kielen oppimisen virtauksia. Flows of language learning. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja, 73. Jyväskylä, Finland: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys, 126–141.

Bonacina-Pugh, Florence. 2012. Researching 'practiced language policies': Insights from conversation analysis. *Language Policy*, 11(3), 213–234.

Paradis, Johanne & Elena Nicoladis. 2007. The influence of dominance and sociolinguistic context on bilingual preschooler's language choice. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(3), 277–297.

Spolsky, Bernard. 2004. *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press.